

ODPOWIEDZIALNOŚĆ KARNA ZA BEZPRAWNE NARUSZENIE SWOBODY GŁOSOWANIA

Szymon Śliwonik

Akademia Kujawsko-Pomorska w Bydgoszczy

e-mail: sliwonikszymon@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-2027-9454>

Streszczenie: Prawa wyborcze stanowią jedno z fundamentalnych praw obywatela, zwłaszcza w demokratycznym państwie prawnym. W świetle czego, jakiegokolwiek działanie ze strony potencjonalnego sprawcy, skierowane na tak istotne prawa jednostki, powinno podlegać nagannej ocenie strony społeczeństwa jak i stosownej reakcji państwa. Ustawodawca w regulacjach kodeksu karnego z 1997 roku na kanwie art. 250 k.k. dokonał kryminalizacji tudzież penalizacji zachowania polegającego na wpływaniu na swobodę głosowania osoby uprawnionej do wzięcia udziału w procesie wyborczym jak i oddaniu głosu wedle swoich przekonań. Celem artykułu jest analiza konstrukcji znamion przestępstwa oraz przybliżenie problematyki odpowiedzialności karnej sprawcy za bezprawne naruszenie swobody głosowania.

Słowa kluczowe: wybory, biernie prawo wyborcze, prawo karne, przestępstwa przeciwko wyborom i referendum, kodeks karny, naruszenie swobody głosowania, kodeks wyborczy.

Prawa obywatelskie w tym wolności i prawa polityczne, do których zalicza się przede wszystkim prawo wyborcze należą do fundamentalnych praw człowieka i obywatela¹ co znalazło potwierdzenie umiejscowienia ich w pierwszej generacji praw człowieka w koncepcji francuskiego prawnika czeskiego pochodzenia Karela Vasaka². Zatem należy dojść do wniosku, iż prawa polityczne, a właściwie prawa wyborcze człowieka i obywatela odgrywają fundamentalną rolę w systemach państw demokratycznych stanowiąc ich podłoże.

Prawo wyborcze jako dyscyplina może być pojmowane różnorodnie. Definiując prawo wyborcze w szerokim ujęciu rozumie się jako gałąź prawa, a właściwie jako obowiązujących zespół norm prawnych regulujących wszystkie czynniki procesu wyborczego począwszy, od organizacji wyborów poprzez rejestrację, kandydatów, kampanię wyborczą³. Natomiast w wąskim znaczeniu pod terminem prawa wybor-

1 W. Brzozowski, *Zagadnienia wstępne*, [w]: W. Brzozowski, A. Krzywoń, M. Wiącek, *Prawa człowieka*, Warszawa 2018, s. 29.

2 Ibidem, s. 29.

3 B. Michalak, A. Sokala, *Leksykon prawa wyborczego i systemów wyborczych*, Warszawa 2010, s. 107.

czego należy rozumieć uprawnienia przysługującym obywatelom przy wyborze kandydatów do organów państwowych i jednostek samorządowych, uregulowanych w ustawie zasadniczej i innych przepisach prawa⁴.

Prawo wyborcze może być rozumiane w ujęciu przedmiotowym, jak również podmiotowym. Iwona Wróblewska kategorycznie wskazuje, iż pod pojęciem przedmiotowego prawa wyborczego należy traktować całokształt norm prawnych regulujących sposób ustalania składów organów przedstawicielskich⁵.

Natomiast prawo wyborcze w rozumieniu podmiotowym, jest rozumiane jako ogół obywatelskich uprawnień wyborczych, a zatem prawa członka będącego częścią zbiorowego podmiotu suwerenności do brania udziału w wyborach⁶. Niemniej jednak, niektórzy przedstawiciele piśmiennictwa sygnalizują, że prawo wyborcze w znaczeniu podmiotowym nie mogą być traktowane jako prawa człowieka sensu largo, gdyż prawa wynikające z podmiotowego charakteru prawa wyborczego stanowią prawa obywateli danego państwa zatem z natury przysługują one wyłącznie obywatelom danego państwa, a nie wszystkim przebywającym na jego terenie⁷.

Podmiotowe prawo wyborcze może zostać zmaterializowane przez obywatela w dwojaki sposób. Może sprowadzać się do czynnego charakteru polegającego na oddaniu głosu na rzecz określonego podmiotu lub też charakteru bierny przejawiającego się w kandydowaniu do określonego organu lub na określone stanowisko⁸. Konkludując rozważania w tym zakresie, należy wskazać, iż biernie prawo wyborcze obejmuje sobą uprawnienie do bycia wybranym, czyli obejmuje prawo wybieralności⁹, a także do sprawowania mandatu¹⁰, natomiast czynne prawo wyborcze sprowadza się w istocie do prawa jednostki i zapewnieniu jej możliwości do wzięcia udziału w głosowaniu i oddania głosu na swojego kandydata do organów przedstawicielskich państwa, do organów samorządu terytorialnego bądź w referendum, na co zwrócono uwagę w jednym z wyroków Naczelnego Sądu Administracyjnego¹¹.

Prawo wybierania jak i wzięcia udziału w referendum stanowi jedno z podstawowych praw politycznych w państwie demokratycznym¹², które znajdują się pod ochroną odpowiednich przepisów prawa międzynarodowego¹³. Wyrazem znaczenia i roli powyższego uprawnienia, jest fakt jego implementacji w treści art. 62 ust. 1 Konstytucji

4 Ibidem, s. 107.

5 I. Wróblewska, *Prawo wyborcze do Sejmu i Senatu oraz status prawny posłów i senatorów*, [w:] Z. Witkowski (red.), *Prawo konstytucyjne*, wyd. 12, Toruń 2011, s. 196.

6 M. Chmaj, *Prawo wyborcze w Polsce*, Warszawa 2023, s. 23; M. Chmaj, W. Skrzydło, *System wyborczy w Rzeczypospolitej Polskiej*, wyd. 5, Warszawa 2015, s. 20.

7 Zob. szerzej L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, wyd. 5, Warszawa 2018, s. 170.

8 M. Chmaj, *Prawo wyborcze...*, op.cit., s. 23.

9 B. Banaszak, *Prawo konstytucyjne*, wyd. 4, Warszawa 2008, s. 336.

10 Zob. szerzej Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 13 marca 2007 r. K 8/07, OTK Seria A 2007 nr 3, poz. 26.

11 Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 22 grudnia 2010 r., II OSK 2210/10, LEX nr 1251921.

12 B. Naleziński, *Komentarz do art. 62 Konstytucji RP*, [w:] M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP*. Tom I. Komentarz do art. 1–86, Warszawa 2016, s. 1432.

13 Zob. szerzej Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 6 kwietnia 2016 r., P 5/14, OTK-A 2016, poz. 15.

tucji Rzeczypospolitej Polskiej¹⁴, w myśl którego obywatel polski ma prawo udziału w referendum oraz prawo wybierania Prezydenta Rzeczypospolitej, posłów, senatorów i przedstawicieli do organów samorządu terytorialnego, jeżeli najpóźniej w dniu głosowania kończy 18 lat. Nadto ustrojodawca w treści art. 62 ust. 2 przewidział sytuacje wyłączające czynne prawo wyborcze. Prawa wybierania swoich przedstawicieli do organów państwowych nie posiadają osoby całkowicie lub częściowo ubezwłasnowolnione z powodu choroby umysłowej oraz pozbawionych praw wyborczych na mocy wyroku sądowego, wydanego przez sąd powszechny lub Trybunał Stanu¹⁵.

Przejawem fundamentalnego znaczenia wyborów w demokratycznym państwie prawnym jak i ochrony jednostki, celem prawidłowego wykonania swoich uprawnień wynikających z praw wyborczych, jest kryminalizacja zachowań mogących godzić w prawidłowość całego przebiegu wyborów. Ustawodawca w obecnie obowiązującym Kodeksie karnym z 1997 r.¹⁶ w rozdziale XXXI Przesłępstwa przeciwko wyborom i referendum uregulował zespół przepisów kryminalizujących i penalizujących nieprawidłowości skorelowane z prawidłowością przebiegiem wyborów i referendów.

Do przestępstw z przywołanego rozdziału zalicza się występki naruszeń przy przebiegu wyborów (art. 248), występki polegający na zakłócaniu wyborów (art. 249), bezprawne naruszenie swobody głosowania (art. 250), łapownictwo wyborcze (art. 250a) oraz naruszenie tajności głosowania (art. 251). Implementacja stosownych regulacji na gruncie obecnie obowiązującej ustawy karnej jawi się jako zabieg uzasadniony, gdyż w istocie powyższe przepisy mają na celu zagwarantować należyte, przeprowadzenie wyborów i referendów na terenie Rzeczypospolitej Polskiej chroniąc tym samym fundamenty demokratycznego państwa prawnego¹⁷.

Należy jednak, mieć na względzie fakt, iż ustawodawca kryminalizując powyższe występki na kanwie ustawy karnej nie zagwarantował pełnej ochrony prawidłowości przebiegu wyborów referendów, z uwagi na obowiązywanie przepisów karnych, występujących w innych, pozakodeksowych aktach normatywnych, normujących stricte proces wyborczy jak i referendalny do referendum ogólnopolskiego oraz lokalnego¹⁸.

Analizując powyższe typy przestępstw przeciwko wyborom i referendum w zakresie ochrony swobód uprawnionych do głosowania wyposażonych w biernie prawo wyborcze, odgrywa czyn stypizowany w dyspozycji treści art. 250 k.k., kryminalizujący zachowanie polegające na bezprawnym wywieraniu wpływu na sposób głosowania osoby uprawnionej do oddania głosu. Zgodnie z treścią przywołanego przepisu, odpowiedzialności karnej podlega ten, kto przemocą, groźbą bezprawną lub przez nadużycie stosunku zależności, wywiera wpływ na sposób głosowania osoby uprawnionej albo zmusza ją do głosowania lub powstrzymuje od głosowania.

14 Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.).

15 B. Banaszak, *Komentarz do art. 62 Konstytucji RP*, [w:] B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*. wyd. 2, Warszawa 2012, Legalis.

16 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1138 z późn. zm.), dalej: k.k.

17 I. Zgoliński, *Przesłępstwa przeciwko wyborom i referendum*, [w:] V. Konarska-Wrzosek (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. 3, Warszawa 2020, s. 1194.

18 Zob. szerzej W. Kozielowicz, *Przesłępstwa przeciwko wyborom i referendum w pozakodeksowym prawie karnym*, „Prokuratura i Prawo”, 2001/10, s. 51 i nast.

Sprawca opisywanego czynu przestępnego podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. Wymiar sankcji za wskazane przestępstwo przemawia za uznaniem go jako występku w rozumieniu art. 7 § 3 k.k. Nadto odnosząc się do trybu ścigania, należy stwierdzić, iż czyn stypizowany w dyspozycji treści art. 206 k.k. jest ścigany w trybie publicznoskargowym, ściganym z urzędu¹⁹.

Poczynając rozważania, w pierwszej kolejności należy zwrócić uwagę na przedmiot ochrony czynu z art. 250 k.k. W doktrynie panuje zgodne stanowisko co do dóbr chronionych za pośrednictwem przywołanego przepisu, jakimi jest swobodne i wolne od wszelkich nacisków wykonywanie jednego z fundamentalnych praw obywatelskich jakim jest prawo do udziału w wyborach i udziału w referendum²⁰. Nadto niektórzy przedstawiciele nauki sygnalizują, iż przepis kryminalizujący zachowanie godzące w swobodę głosowania chroni obiektywną szczerą głosowania²¹. Zasadne w zakresie ochrony sygnalizuje się wolność wyboru wyborcy, gwarantującą swobodę głosowania, a zatem zachowanie przez jednostkę szczyrych intencji co do dokonania własnego wyboru²². Ponadto judykaturze Sądu Najwyższego kategorycznie zasygnalizowano, iż przepis z art. 250 k.k. jednoznacznie ma na celu chronić wolność wyboru, z którą immanentnie jest skorelowana ze swoboda głosowania²³.

Przestępstwo naruszenia swobody głosowania ma charakter powszechny, w świetle czego może zostać popełnione przez każdego sprawcę zdolnego do zawinienia, na co wskazuje zaimiek „kto”, którym posłużył się normodawca. Powszechny charakter przestępstwa nie budzi poważniejszych wątpliwości wśród przedstawicieli doktryny. Niemniej można spotkać się ze zgodnym przeciwnym w piśmiennictwie zakładającym, iż przestępstwo ma charakter formalny w przypadku, gdy sprawca dopuszcza się czynu nadużywając stosunku zależności wobec głosującego, zatem w sytuacji, w której głosujący jest uzależniony sprawcy²⁴. Niemniej nie wszyscy aprobują stanowisko o formalnym charakterze przestępstwa²⁵.

Uwzględniając fakt, iż omawiany czyn uderza w podstawowe prawa jednostki, należy zwrócić szczególną uwagę na przedmiot wykonawczy przestępstwa, którym jest osoba uprawniona do głosowania. Prawodawca na gruncie przepisów kodeksu kar-

19 M. Szewczyk, A. Plich, *Komentarz do art. 250 k.k.* [w:] W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2: *Komentarz do art. 212-277d*, wyd. 5, Warszawa 2017, s. 465.

20 *Ibidem*, s. 461.

21 R. Hałas, *Komentarz do art. 250 k.k.*, [w:] A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. 7, Warszawa 2021, s. 1399; W. Kozieliwicz, *Komentarz do art. 250 k.k.*, [w:] R.A. Stefański (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. 6, Warszawa 2023, Legalis.

22 I. Zgoliński, *Kodeks...*, op.cit., s. 1199.

23 Postanowienie Sądu Najwyższego - Izba Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych z dnia 31 lipca 2020 r. I NSW 3004/20, Legalis nr 2430788.

24 Zob. szerzej m.in. M. Banaś-Grabek, *Komentarz do art. 250 k.k.*, [w:] M. Banaś-Grabek, B. Gadecki, J. Karnat, *Kodeks karny. Część szczególna. Art. 148-251. Komentarz*, Warszawa 2020; J. Piskorski, *Komentarz do art. 250 k.k.*, [w:] M. Królikowski, R. Zawłocki, (red.) *Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Komentarz. Art. 222-316*, wyd. 4, Warszawa 2017, Legalis.

25 Inaczej m.in. L. Tyszkiewicz jak i O. Górniok, którzy wskazywali, jednoznacznie iż przestępstwo z art. 250 k.k. ma charakter powszechny, zob. szerzej: L. Tyszkiewicz, *Komentarz do art. 250 k.k.*, [w:] M. Filar (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. 3, Warszawa 2012, s. 1166; O. Górniok (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, t. 2, art. 117-363, Warszawa 2005, s. 326.

nego, nie przewidział definicji legalnej osoby uprawnionej do głosowania, niemniej jednak możliwe jest odtworzenie niniejszego terminu z innych przepisów rangi konstytucyjnej jak i ustawowej. Zgodnie z przedstawionymi dywagacjami, na kanwie postanowień ustawy zasadniczej, przez osobę uprawnioną do głosowania rozumie się obywatela polskiego, jeżeli najpóźniej w dniu ukończył 18 lat. Urzeczywistnieniem regulacji konstytucyjnych, na gruncie ustawowym, jest implementacja stosownych regulacji w art. 10 Kodeksu wyborczego²⁶. Przedmiotowa regulacja uszczegóławia postanowienia wyrażone na gruncie Konstytucji RP przewidując jednolity cenzus wieku uprawnionego do głosowania - 18 lat ukończonych w dniu głosowania. Niniejsze rozwiązanie odpowiada osiągnięciu pełnoletniości cywilnej przez uprawnionego oznaczając jednocześnie o zdolności do podejmowania decyzji w sposób świadomy, na co zwraca się uwagę w doktrynie²⁷. Należy również zasygnalizować, iż przepisy kodeksu wyborczego nie normują sposobu obliczania terminu ukończenia 18 lat przez wyborcę, zatem w tym zakresie istotną rolę odgrywają przepisy kodeksu cywilnego²⁸.

Nadto przywołana regulacja konkretyzuje każdy typ wyborów przewidziany przez przepisy kodeksu wyborczego, do których wyborca uprawniony jest oddać głos na swojego przedstawiciela. Wskazanie wszystkich osób posiadających prawo wybierania jawi się jako zasadne, gdyż osoby przewidziane w treści art. 10 § 1 k.wyb. mogą zostać poszkodowane czynem stypizowanym w dyspozycji art. 250 k.k.

Zgodnie z regulacjami, osobą uprawnioną do wzięcia udziału w procesie wyborczym w wyborach do Sejmu i do Senatu oraz w wyborach Prezydenta Rzeczypospolitej jest obywatel polski, który najpóźniej w dniu głosowania kończy 18 lat. W wyborach do Parlamentu Europejskiego w Rzeczypospolitej Polskiej uprawniony do oddania głosu jest osoba będąca obywatelem polskim, który najpóźniej w dniu głosowania kończy 18 lat oraz obywatel Unii Europejskiej niebędący obywatelem polskim, który najpóźniej w dniu głosowania kończy 18 lat, oraz stale zamieszkuje na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Natomiast w wyborach do jednostek samorządu terytorialnego ustawodawca przewidział odpowiednio trzy tryby wyborów. Prawodawca przewidział możliwość wyboru swoich przedstawicieli do rady gminy, rady i rady województwa, jak i wybory wójta w danej gminie. Stosownie do postanowień regulacji kodeksu wyborczego, w wyborach do rady gminy uprawniony do wzięcia udziału w głosowaniu i oddania głosu jest obywatel polski, jak i obywatel Unii Europejskiej niebędący obywatelem polskim oraz obywatel Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej, który najpóźniej w dniu głosowania kończy 18 lat, oraz stale zamieszkuje na obszarze tej gminy.

Natomiast w przypadku wyborów do rady województwa i sejmików prawo wybierania posiada obywatel polski, który najpóźniej w dniu głosowania kończy 18 lat, oraz

26 Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. - Kodeks wyborczy (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1277 z późn. zm.), dalej: k.wyb.

27 B. Banaszak, B. Stępień-Załucka, *Komentarz do art. 10 k.wyb.*, [w:] B. Banaszak (red.), *Kodeks wyborczy. Komentarz*, wyd. 4, Warszawa 2023, Legalis.

28 A. Kisielewicz, J. Zbieranek, *Komentarz do art. 10 k.wyb.*, [w:] K. W. Czaplicki, B. Dauter, S. J. Jaworski, F. Rymarz, A. Kisielewicz, J. Zbieranek, *Kodeks wyborczy. Komentarz*, wyd. II, Warszawa 2018, LEX.

stale zamieszkuje na obszarze, odpowiednio, tego powiatu i województwa. Odnosząc się co do osób wyposażonych w prawo wybierania w ostatnim wskazanie typie wyborów, to głos może oddać osoba mająca prawo wybierania do rady tej gminy, która uzyskała pełnoletność. Nadto ustawodawca materializując regulacje z art. 62 ust. 2 Konstytucji w ramach art. 10 § 2 k.wyb. przewidział katalog podmiotów, które zostały pozbawione prawa wybierania. W myśl, przywołanego przepisu prawa wybierania czyli inaczej prawa obywatela do głosowania w wyborach i do podejmowania innych czynności wyborczych²⁹ są osoby, które zostały pozbawione praw publicznych prawomocnym orzeczeniem sądu lub pozbawione tychże praw prawomocnym orzeczeniem Trybunału Stanu jak i osoby ubezwłasnowolnione prawomocnym orzeczeniem sądu. W judykaturze Trybunału Konstytucyjnego, można spotkać się ze słusznym stanowiskiem, w myśl którego reglamentacja praw wyborczych jednostki, stanowi wyjątek do reguły, zaś ograniczenie to powinno nastąpić przy ścisłej i literalnej wykładni ustawy zasadniczej jako aktu implementującego przepisy ustanawiające te ograniczenia³⁰.

W świetle powyższego należy dojść do konkluzji, iż pokrzywdzonym w przypadku bezprawnego naruszenia swobody głosowania, może zostać jedna z opisanych podmiotów, czyli osoba, która najpóźniej w dniu głosowania ukończyła 18 rok życia, i nie została pozbawiona tegoż prawa prawomocnym orzeczeniem sądu, z przyczyn wskazanych przepisami ustawy zasadniczej i kodeksu wyborczego. Z uwagi na kategorię zaimplementowanie cenzusu wiekowego na 18 lat na kanwie Konstytucji RP jak i art. 10 k.wyb. jako wieku, od którego można wybierać swoich przedstawicieli do organów państwa, należy uznać, iż pokrzywdzonym czynem z art. 250 k.k. nie może zostać małoletnia kobieta, która uzyskała pełną zdolność do czynności prawnych, w wyniku zawarcia związku małżeńskiego przed osiągnięciem pełnoletności³¹.

Istota przestępstwa naruszenia swobody głosowania, sprowadza się do wywierania wpływu na sposób głosowania osoby uprawnionej, zmuszania jej do głosowania lub powstrzymywania od głosowania. Nadto wskazania wymaga fakt, iż sprawca wywiera wpływ przy sposobności użycia przemocy, groźby bezprawnej lub przez nadużycie stosunku zależności. Opisane znamiona przestępstwa przemawiają za formalnym, bezskutkowym charakterem czynu, niemniej wokół przedmiotowego zagadnienia występuje spór wśród przedstawicieli doktryny prawa karnego, niemniej większość stanowisk opowiada za pierwszym poglądem.

Momentem dokonania w ocenie przedstawicieli skłaniającym się ku formalnemu charakterowi czynu, jest moment podjęcia przez sprawcę czynności mających na celu wpłynąć na decyzję osoby uprawnionej do oddania głosu, niezależnie czy działanie lub też zaniechanie sprawcy doprowadziły do zmiany decyzji po stronie pokrzywdzonego³². Zatem warunkiem *sine qua non* nie jest wystąpienie skutku. Zwolennicy opo-

29 Ibidem.

30 Zob. m.in. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 10 listopada 1998 r. K 39/97, OTK 1998 nr 6, poz. 99.

31 Szerzej o nabyciu pełnej zdolności do czynności prawnych przed uzyskaniem pełnoletności M. Dreła, *Pełna zdolność do czynności prawnych*, [w:] E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), *Zarys prawa cywilnego*, wyd. 4, Warszawa 2021, s. 44.

32 M. Szewczyk, A. Plich, *Komentarz do art. 250 k.k.*, [w:] W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks...*, op.cit., s. 462.

zycyjnej teorii zakładającej materialny charakter czynu, podnoszą, iż skutek z art. 250 k.k. następuje w momencie wywarcia wpływu na sposób głosowania osoby uprawnionej do oddania głosu lub też podjęcie głosowania przez taką osobę wbrew swojej własnej woli lub powstrzymania osoby od głosowania, mimo wyrażenia przez niego chęci wzięcia udziału w procesie wyborczym zmierzającym do oddania głosu³³. Niemniej stanowiskiem dominującym jest założenie o formalnym charakterze czynu. Konkludując rozważania w tym zakresie Należy uznać, iż dokonanie przestępstwa zachodzi w momencie, ukończenia przez sprawcę działania polegającego na użyciu przemocy, groźby bezprawnej lub nadużycia stosunku zależności w celu wywarcia wpływu na wolę wyborcy co do sposobu głosowania, albo udziału bądź nie w głosowaniu³⁴.

Odnosząc się do aspektu innych form stadialnych popełnienia czynu, obejmujących inne stadia realizacji znamion czynu przestępnego³⁵ wskazania wymaga fakt, iż możliwe jest jego usiłowanie w rozumieniu dyspozycji treści art. 13 k.k., natomiast podjęcie działań zmierzających do przygotowania środków umożliwiających usiłowanie przestępstwa nie jest karalne³⁶.

Dokonując analizy znamion strony przedmiotowej czynu, należy dojść do wniosku, iż przestępstwo może zostać popełnione zarówno przez działanie czyli podjęcie określonych czynności jak i zaniechanie, przejawiające się w powstrzymaniu się przez sprawcę od obiektywnie możliwego w danym miejscu i czasie działania³⁷.

W doktrynie prawa karnego materialnego, podnosi się, iż co do zasady wywieranie wpływu na zachowania wyborców, nie stanowi czynu przestępnego, gdyż stanowi to poniekąd o istocie wyborów³⁸. Kandydaci prowadzący kampanie wyborczą opierają się na założeniu, iż kampania oddziałuje ona na każdego wyborcę niezależnie, zaś uzyskany przez nich pozytywny rezultat przejawiający w uzyskaniu wygranej w wyborach odnoszą dlatego, iż przekładają wyborcom celowo przygotowany przekaz perswazyjny³⁹.

Sąd Najwyższy w jednym z postanowień kategorycznie stwierdził, iż takie aktywności ze strony obywateli jak oglądanie telewizji, słuchanie radia, czy też kupowanie prasy i czytanie zawartych w niej artykułów może mieć wpływ na ich preferencje wyborcze, lecz tego rodzaju czynności podejmowane są własnej woli danej zbiorowości. W wyniku czego nie można działania mediów, nawet przy założeniu istnienia określonych preferencji po ich stronie, traktować jako wywieraniu na miliony wyborców

33 J. Piskorski, *Komentarz do art. 250 k.k.*, [w:] M. Królikowski, R. Zawłocki, (red.) *Kodeks...*, op.cit., Legalis.

34 W. Kozielowicz, *Przestępstwa przeciwko wyborom i referendum*, [w:] L. Gardocki (red.), *Przestępstwa przeciwko państwu i dobrom zbiorowym. System Prawa Karnego*. Tom 8. wyd. 2, Warszawa 2018, Legalis.

35 D. Szeleszczuk, *Formy stadialne przestępstwa*, [w:] A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Prawo karne*, wyd. 7, Warszawa 2020, s. 155.

36 W. Kozielowicz, *Komentarz do art. 250 k.k.*, [w:] R.A. Stefański (red.), *Kodeks...*, op.cit., Legalis.

37 J. Lachowski, A. Marek, *Prawo karne. Zarys problematyki*, wyd. 5, Warszawa 2021, s. 87.

38 W. Kozielowicz, *Komentarz do art. 250 k.k.*, [w:] A. Wąsek, R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz do artykułów 222–316*. Tom II. Wyd. 4, Warszawa 2010, Legalis.

39 W. Cwalina, *Telewizyjna reklama polityczna. Emocje i poznanie w kształtowaniu preferencji wyborczych*, Lublin 2000, s. 64.

wpływu przemocą, groźbą bezprawną lub przyjąć, że wszyscy wyborcy, którzy oddali głosy na danego kandydata pozostawali wobec mediów w stosunku zależności⁴⁰.

Zatem warunkiem koniecznym do uznania, aby zachowanie polegające na naruszeniu swobody głosowania wyczerpywało znamiona przestępstwa, jest to, aby nosiło znamiona bezprawności przejawiającej się w dokonaniu czynu przy użyciu przemocy, groźby bezprawnej lub przez nadużycie stosunku zależności.

Zachowanie sprawcy przy użyciu przemocy na kanwie art. 250 k.k. może polegać na zarówno na zastosowaniu przemocy bezpośredniej czyli fizycznemu oddziaływaniu na osobę uprawnioną⁴¹, jak zastosowaniu przemocy pośredniej, przejawiającej się na przykład w zatrzymaniu pojazdu, którym jechała osoba uprawniona lub odebraniu wózka inwalidzkiego, którym pokrzywdzony zamierzał udać się na głosowanie⁴².

Odnosząc się natomiast do groźby bezprawnej w kontekście art. 250 k.k. należy zasygnalizować, iż przedmiotowe pojęcie posiada swoją definicję legalną wyrażoną w słowniku terminów na gruncie art. 115 § 12 k.k. i w tym zakresie jest pojęciem szerszym, aniżeli termin groźby karalnej, o której stanowi art. 190 k.k.⁴³. Nadto zasygnalizowania wymaga fakt, iż dla wypełnienia znamion czynu nie jest konieczne, aby groźba została wystosowana osobiście przez sprawcę w stosunku do osoby posiadającej uprawnienie do oddania głosu. W wyniku czego, należy uznać, iż dopuszczalne jest skierowanie groźby za pośrednictwem osoby trzeciej, która przekaże jej treść adresatowi⁴⁴. Istotnym w takim przypadku jest to, aby groźba dotarła do osoby, na którą wedle zamiaru sprawcy czynu przestępnego miała wywrzeć określony wpływ⁴⁵.

Odnosząc się natomiast do sytuacji nadużycia stosunku zależności, należy wskazać, iż niniejszy termin idąc za Wiesławem Kozielewiczem określa zwykle jednostronną zależność formalną lub faktyczną: ekonomiczną, służbową, rodzinną lub z innego tytułu, jednej osoby od drugiej, której samowolnie bez szkody lub uszczerbku dla siebie osoba zależna zmienić nie może⁴⁶. Nadto zasygnalizowania wymaga fakt, iż w stosunku zależności pozostaje również osoba bezradna, która z powodu swoich właściwości fizycznych, do których można zaliczyć przykładowo: podeszły wiek, kalectwo, pozostawanie w obłożnej chorobie lub innych właściwości, nie ma możliwości samodzielnego decydowania o swoim losie ani możliwości zmiany swego położenia⁴⁷.

W dawnym orzecznictwie Sądu Najwyższego, stosunek zależności rozumiany był jako stosunek prawny lub faktyczny, kiedy los danej osoby w większym lub mniejszym stopniu zależy od innej osoby, przy tym obojętne jest, czy sprawca sam może rozstrzygnąć o nim, chodzi tylko o to, aby miał możliwość wywarcia bezpośredniego, lub choćby pośredniego wpływu na kształtowanie się losu danej osoby i aby tego

40 Postanowienie Sądu Najwyższego - Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 20 października 2000 r. III SW 91/00, Legalis nr 345449.

41 M. Szewczyk, A. Pilch, *Komentarz do art. 249 k.k.*, [w:] W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks...*, op.cit., s. 456.

42 R. Hałas, *Komentarz do art. 250 k.k.*, [w:] A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks...* op.cit., s. 1400.

43 M. Szewczyk, A. Pilch, *Komentarz do art. 249 k.k.*, [w:] W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks...*, idem, s. 456.

44 Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 27 listopada 2003 r. II AKa 338/03, Legalis nr 69206.

45 R. Hałas, *Komentarz do art. 250 k.k.*, [w:] A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks...* op.cit., s. 1400.

46 W. Kozielewicz, *System...*, op.cit., Legalis.

47 Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 9 czerwca 1976 r. VI KZP 13/75, Legalis nr 19478

nadużył⁴⁸. Niniejsze stanowisko jawi się jako zasadne. Przekładając rozważania poświęcone nadużyciu zależności poczynione przez Sąd Najwyższy, na grunt przestępstwa naruszenia swobody głosowania w obecnej konstrukcji, należy uznać, iż nadużyciem stosunku zależności, o której mowa w treści art. 250 k.k. jest wykorzystanie przewagi, jaką ma sprawca pozostający w opisanych wyżej relacjach, wobec osoby uprawnionej do głosowania.

Ustawodawca przewidział katalog zachowań, których popełnienie może przemawiać za wyczerpaniem znamion czynu. Zachowanie sprawcy przestępstwa może polegać w szczególności co wynika z literalnego brzmienia przepisu na wywieraniu wpływu na sposób głosowania osoby uprawnionej do wzięcia udziału w procesie wyborczym i oddaniu głosu, zmuszaniu do głosowania lub też powstrzymywaniu od głosowania uprawnionego podmiotu. W świetle przedstawionego katalogu zachowań sprawcy, należy dojść do konkluzji, iż przepis z art. 250 k.k. odnosi się kategorycznie do przebiegu głosowania⁴⁹.

Istota zachowania sprawcy, polegającego na wywieraniu wpływu na sposób głosowania, sprowadza się do oddziaływania przez sprawcę na wolę osoby uprawnionej do oddania głosu, aby ten podjął wybór zgodnie ze wskazami sprawcy⁵⁰. Zważywszy, iż pod zachowaniem polegającym na wywieraniu wpływu, należy rozumieć inaczej jako „oddziaływanie na kogoś” co wynika z ogólnie przyjętej definicji pojęcia⁵¹.

Działanie sprawcy polegające na zmuszaniu do głosowania osoby wyposażonej w prawo do wybrania swojego przedstawiciela, przejawia się w oddziaływaniu na wolę pokrzywdzonego w taki sposób, aby ten podjął decyzję o udziale w procesie głosowania, a mianowicie udał się do lokalu wyborczego i oddał głos⁵².

Zmuszanie w rozumieniu omawianego przepisu może polegać na różnych działaniach podejmowanych przez pokrzywdzonego, nie ogranicza się zatem wyłącznie do zmuszenia osoby uprawnionej do udania się do lokalu wyborczego i oddania głosu, ale może obejmować również zachowanie obejmujące wyniesienie karty do głosowania przez uprawnionego i zwrócenie jej sprawcy⁵³. Natomiast pod zachowanie sprawcy polegające na powstrzymywaniu od głosowania osoby uprawnionej, polega w istocie na podjęciu działań w taki sposób, aby uprawniony w wyniku wpływu sprawcy powziął decyzje by nie wzięła udziału w głosowaniu⁵⁴. Jak podnosi Maciej Szwarzczyk, działanie sprawcy sprowadzające się do wywierania wpływu na sposób głosowania osoby uprawnionej dąży do zmiany decyzji o sposobie wykonywania biernego prawa wyborczego, przeczy fundamentalnej zasadzie wolności wyborów⁵⁵.

48 Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 maja 1936 r., I K 208/36, OSN 1937, nr 1, poz. 11.

49 Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 26 listopada 2015 r., III SW 151/15, LEX nr 2051102.

50 M. Szewczyk, A. Plich, *Komentarz do art. 250 k.k.*, [w:] W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks...*, op.cit., s. 463.

51 M. Szymczak (red.), *Słownik języka polskiego*, t. III, Warszawa 1979, s. 756.

52 W. Koziulewicz, *Komentarz do art. 250 k.k.*, [w:] A. Wąsek, R. Zawłocki (red.), *Kodeks...op.cit.*, Legalis.

53 J. Piskorski, *Komentarz do art. 250 k.k.*, [w:] R.A. Stefański (red.), *Kodeks...*, op.cit., Legalis.

54 M. Szewczyk, A. Plich, *Komentarz do art. 250 k.k.*, [w:] W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks...*, op.cit., s. 463.

55 M. Szwarzczyk, *Komentarz do art. 250 k.k.*, [w:] T. Bojarski (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. 6, Warszawa 2013, s. 700.

Analizując przestępstwo stypizowane w art. 250 k.k. z punktu widzenia strony podmiotowej, należy wskazać, że można je popełnić wyłącznie umyślnie tylko z zamiarem bezpośrednim⁵⁶. Istota zamiaru bezpośredniego sprowadza się do tego, że sprawca określonego czynu chce popełnić przestępstwo⁵⁷.

Wskazania wymaga fakt, iż przestępstwo naruszenia swobody głosowania może pozostawiać w zbiegu z różnymi przepisami. W doktrynie prawa karnego, sygnalizuje iż możliwy jest zbieg przepisu z art. 250 k.k. z kategorią przepisów obejmujących skutki w zakresie uszkodzenia ciała, naruszenia nietykalności osobistej lub pozbawienia wolności ofiary. W szczególności wskazuje się tu regulacje z art. 156 k.k. jak i art. 157 przewidujących warunki poniesienia odpowiedzialności karnej za ciężki oraz inny uszczerbek na zdrowiu, narażenie na niebezpieczeństwo uregulowane w dyspozycji treści art. 160 § 1 k.k. W takim przypadku będziemy mieć do czynienia z kumulatywnym zbiegiem przepisów⁵⁸.

Dopuszczalny jest również zbieg z art. 250 k.k. z art. 189 k.k. w sytuacji gdy czyn sprawcy łączy się z pozbawieniem wolności⁵⁹. Niemniej jednak czyn sprawcy skutkował uszkodzeniem lub zniszczeniem mienia, to możliwy jest zbieg z przepisami z art. 288 § 1 lub też § 2 k.k. W doktrynie podnosi się, iż możliwe jest wystąpienie zbiegu w kumulatywnej formie z art. 231 §1 lub 2 k.k. Niniejsze będzie możliwe w sytuacji, w której to sprawcą czynu będzie funkcjonariusz publiczny⁶⁰.

Nadto dopuszczalny jest zbieg art. 250 k.k. przewidującego odpowiedzialność karną za naruszenie swobody głosowania z innym przestępstwem przeciwko wyborom i referendum, a dokładnie z art. 249 przewidującym odpowiedzialność karną za zakłócenie przebiegu wyborów.

Konkludując rozważania, należy stwierdzić, iż obowiązywanie stosownych regulacji prawnych mających na celu ochronę prawidłowego przebiegu wyborów jak i referendów jawi się jako fundamentalne z punktu widzenia prawidłowo funkcjonującego państwa demokratycznego. Wiodącą funkcją prawa karnego materialnego niewątpliwie jest funkcja ochronna, odpowiadająca głównym zadaniom postawionych przed prawem karnym⁶¹, polegającym na ochronie wartości społecznie istotnych, związanych z człowiekiem i państwem jako dobrem wspólnym⁶². Poza wszelkimi wątpliwościami pozostaje fakt, iż prawa człowieka, zwłaszcza prawa wyborcze, niezależnie od ich charakteru w państwie o ustroju demokratycznym stanowią wartości nadrzędne, które powinny podlegać szczególnej i wzmożonej ochronie prawnej.

Dokonując analizy statystyk policyjnych na przestrzeni ostatnich lat, trudno uznać, aby przestępstwo naruszenia swobody głosowania było czynem popełnianym

56 R. Hałas, *Komentarz do art. 250 k.k.*, [w:] A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks...*, op.cit., s. 1400.

57 J. Lachowski, A. Marek, *Prawo karne...*, op.cit., s. 104.

58 M. Szewczyk, A. Plich, *Komentarz do art. 250 k.k.*, [w:] W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks...*, op.cit., s. 465.

59 J. Piskorski, *Komentarz do art. 250 k.k.*, [w:] R.A. Stefański (red.), *Kodeks...*, op.cit., Legalis.

60 M. Szewczyk, A. Plich, *Komentarz do art. 250 k.k.*, [w:] W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks...*, op.cit., s. 465.

61 A. Marek, *Funkcje prawa karnego*, [w:] A. Marek (red.), *Zagadnienia ogólne. System Prawa Karnego. Tom 1.* Warszawa 2010, s. 11.

62 A. Grześkowiak, *Wprowadzenie do nauki prawa karnego*, [w:] A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Prawo karne...*, op.cit., s. 12.

nagminnie przez sprawców czynów zabronionych. Jak zasadnie zwraca uwagę Michał Czakowski, można zaobserwować, iż liczba przestępstw związanych z wpływaniem na sposób głosowania była większa w latach, w których odbywały się wybory⁶³, niemniej jednak zaistniały stan rzeczy uzasadniony jest charakterem czynu oraz wartości podlegające ochronie, w które godzi.

Zatem kryminalizacja zachowania godzącego w swobodę wykonywania prawa do głosowania jawi się jako w pełni uzasadniona, a wręcz konieczna, dla prawidłowości funkcjonowania państwa demokratycznego.

Piśmiennictwo

- Banaszak B., *Komentarz do art. 62 Konstytucji RP*, [w:] Banaszak B., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*. Wyd. 2, Warszawa 2012, Legalis.
- Banaszak B., *Prawo konstytucyjne*, wyd. 4, Warszawa 2008.
- Banaszak B., Stępień-Załużka B., *Komentarz do art. 10 k.wyb.* [w:] Banaszak B. (red.), *Kodeks wyborczy. Komentarz*, Wyd. 4, Warszawa 2023, Legalis.
- Banaś-Grabek M., *Komentarz do art. 250 k.k.*, [w:] Banaś-Grabek M., Gadecki B., Karnat J., *Kodeks karny. Część szczególna. Art. 148–251. Komentarz*, Warszawa 2020.
- Brzozowski W., *Zagadnienia wstępne*, [w:] Brzozowski W., Krzywoń A., Wiącek M., *Prawa człowieka*, Warszawa 2018.
- Chmaj M., *Prawo wyborcze w Polsce*, Warszawa 2023.
- Chmaj M., Skrzydło W., *System wyborczy w Rzeczypospolitej Polskiej*, wyd. 5, Warszawa 2015.
- Cwalina W., *Telewizyjna reklama polityczna. Emocje i poznanie w kształtowaniu preferencji wyborczych*, Lublin 2000.
- Czakowski M., *Przestępstwa przeciwko wyborom*, „Studia z zakresu nauk prawnoustrojowych. Miscellanea” 2021, Tom XI.
- Drela M., *Pełna zdolność do czynności prawnych*, [w:] Gniewek E., Machnikowski P. (red.), *Zarys prawa cywilnego*, wyd. 4, Warszawa 2021.
- Garlicki L., *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, wyd. 5, Warszawa 2018.
- Górniok O. (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, t. 2, art. 117-363, Warszawa 2005.
- Hałas R., *Komentarz do art. 250 k.k.*, [w:] Grześkowiak A., Wiak K. (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. 7, Warszawa 2021.
- Kisielewicz A., Zbieranek J., *Komentarz do art. 10 k.wyb.*, [w:] Czaplicki K.W., Dauter B., Jaworski S. J., Rymarz F., Kisielewicz A., Zbieranek J., *Kodeks wyborczy. Komentarz*, wyd. II, Warszawa 2018, LEX.
- Kozielowicz W., *Komentarz do art. 250 k.k.*, [w:] Stefański R.A., (red.), *Kodeks karny. Komentarz*. Wyd. 6, Warszawa 2023, Legalis.
- Kozielowicz W., *Komentarz do art. 250 k.k.*, [w:] Wąsek A., Zawłocki R. (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz do artykułów 222–316. Tom II*.

63 M. Czakowski, *Przestępstwa przeciwko wyborom*, „Studia z zakresu nauk prawnoustrojowych. Miscellanea” 2021, Tom XI, 2021, s. 26.

- Wyd. 4, Warszawa 2010, Legalis.
- Kozielowicz W., *Przestępstwa przeciwko wyborom i referendum*, [w:] Gardocki L. (red.), *Przestępstwa przeciwko państwu i dobrom zbiorowym. System Prawa Karnego. Tom 8.* Wyd. 2, Warszawa 2018, Legalis.
 - Kozielowicz W., *Przestępstwa przeciwko wyborom i referendum w pozakodeksowym prawie karnym*, „Prokuratura i Prawo”, 2001/10.
 - Lachowski J., Marek A., *Prawo karne. Zarys problematyki*, wyd. 5, Warszawa 2021.
 - Marek A., *Funkcje prawa karnego*, [w:] Marek A., (red.), *Zagadnienia ogólne. System Prawa Karnego. Tom 1.* Warszawa 2010.
 - Michałak B., Sokala A., *Leksykon prawa wyborczego i systemów wyborczych*, Warszawa 2010.
 - Naleziński B., *Komentarz do art. 62 Konstytucji RP*, [w:], Safjan M., Bosek L., (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, Warszawa 2016.
 - Piskorski J., *Komentarz do art. 250 k.k.*, [w:] Królikowski M., Zawłocki R., (red.) *Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Komentarz. Art. 222–316*, Wyd. 4, Warszawa 2017, Legalis.
 - Szeleszczuk D., *Formy stadialne przestępstwa*, [w:] Grześkowiak A., Wiak K., (red.), *Prawo karne*, wyd. 7, Warszawa 2020.
 - Szewczyk M., Plich A., *Komentarz do art. 250 k.k.*, [w:] Wróbel W., Zoll A. (red.), *Kodeks karny. Część szczególna, t. 2: Komentarz do art. 212-277d*, wyd. 5, Warszawa 2017.
 - Szwarczyk M., *Komentarz do art. 250 k.k.*, [w:] Bojarski T., (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. 6, Warszawa 2013.
 - Szymczak M. (red.), *Słownik języka polskiego*, t. III, Warszawa 1979.
 - Tyszkiewicz L., *Komentarz do art. 250 k.k.*, [w:] Filar M., (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. 3, Warszawa 2012.
 - Wróblewska I., *Prawo wyborcze do Sejmu i Senatu oraz status prawny posłów i senatorów*, [w:] Witkowski Z., (red.), *Prawo konstytucyjne*, wyd. 12, Toruń 2011.
 - Zgoliński I., *Przestępstwa przeciwko wyborom i referendum*, [w:] Konarska-Wrzosek V. (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. 3, Warszawa 2020.

PENAL RESPONSIBILITY FOR THE LAWLESS VIOLATION OF VOTING FREEDOM

Summary: The election laws are one of the fundamental human rights, especially in a democratic law country. In the light of this, any action from the potential perpetrator directed at such a fundamental right of the citizen, should be subjected to condemnation from society and a proper reaction from the state. The legislative in the 1997 Penal Code art. 250 penalized the behaviour which influences the entitled person's voting freedom and voting according to their views. The goal of the article is to analyze the constructions of the signs of the crime

and familiarizing the reader with the problematic of the perpetrator's penal responsibility for lawless violation of voting freedom.

Key words: election, election eligibility law, penal law, crimes against elections and referendum, penal code, violation of the voting freedom, election code.